

Zdzisław Włodarczyk

Kempnerowie – przyczynek do dziejów pewnej rodziny : na marginesie książki Kępińscy Żydzi

---

Rocznik Wieluński 9, 242-245

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zdzisław Włodarczyk

KEMPNEROWIE – PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW PEWNEJ RODZINY. NA MARGINESIE KSIĄŻKI *KĘPIŃSCY ŻYDZI*

Nakładem Wydawnictwa Tygodnika Kępińskiego „Pismak” Sp. z o.o. ukazała się książka *Kępińscy Żydzi* (Kępno 2008, ss. 248). Redaktorem wydawnictwa jest Mirosław Łapa, jednocześnie autor większości rozdziałów. Składa się na nią „zbiór studiów i dokumentów poświęconych dziejom kępińskich Żydów”. Oprócz wspomnianego M. Łapy, znajdujemy tutaj teksty Feliksa Gruszki, Haliny Marcinkowskiej, Anny Rogalanki (przy współpracy A. Holasa), ponadto przedrukowano, pochodzący z 1939 r., artykuł Szymona Zajczyka¹.

W pracy przedstawiono dzieje kępińskiej społeczności żydowskiej, szczególnie eksponując tragiczne lata okupacji hitlerowskiej, kiedy zamordowano znaczną jej część. Niewielu zdołało uniknąć śmierci. Wśród polskich mieszkańców znaleźli się tacy, którzy nie bacząc na grożące im niebezpieczeństwo, nieśli pomoc swoim żydowskim sąsiadom: przypomnieniu ich postaci i losom poświęcono jeden z rozdziałów. Na osobną uwagę zasługują informacje dotyczące materialnych pozostałości po wspólnocie: synagogi i cmentarza oraz śladów aktywności społecznej, czego wyrazem była działalność wielu organizacji pożytku publicznego. Nie zapomniano wreszcie o związkach łączących Kępno z amerykańskim Carson City (stolica stanu Nevada), co wpisuje się w tematykę współczesnych badań nad ruchami migracyjnymi².

¹ Sz. Zajczyk, *Bożnica w Kępnie*, „Biuletyn Historii Sztuki i Kultury” 1939, nr 2, s. 150–167. Warto wspomnieć, iż autorem przekładu wiersza Friederike Kempner *Tadeusz Góra* jest Jarosław Petrowicz.

² Warto wspomnieć: D. Proszałowicz, K.A. Makowski, A.A. Zięba, *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych w XIX wieku: Polacy, Niemcy, Żydzi, Rusini. Zarys problemu*, Kraków 2004. Kolonia Żydów kępińskich powstała również w Nowym Jorku, gdzie posiadali własny cmentarz, tak samo jak we Wrocławiu.

W tym miejscu wypada wspomnieć, że Kępno – w końcu XVIII w. najludniejszy ośrodek miejski dawnej ziemi wieluńskiej, było również największym skupiskiem ludności żydowskiej na tym obszarze. Po wojnach napoleońskich granica na Prośnie mocno zredukowała kontakty między poszczególnymi częściami dawnego Wieluńskiego. Chodzi oczywiście o związki formalne, nieformalne bowiem, jak choćby przemyt na granicy stawały się ożywione³.

Dobrze się stało, że temat ten zaciekał kępińskich regionalistów. Po latach zapomnienia Żydzi w Wielkim Księstwie Poznańskim stają się na nowo obiektem zainteresowania historyków i to nie tylko polskich⁴. Kępno zaś było (1849 r.) drugim po Poznaniu skupiskiem ludności żydowskiej na terenie Księstwa, jego żydowscy mieszkańcy stanowili 56% ogółu⁵. Wśród nich było wielu zasłużonych dla nauki, kultury czy sztuki. Postaciami powszechnie znanymi stali się również ich potomkowie. Wymienić można na przykład dra Gustawa Borna, znakomitego anatoma, profesora Uniwersytetu Wrocławskiego, ojca Maxa Borna, laureata Nagrody Nobla (1954 r.), jednocześnie dziadka znanej amerykańskiej aktorki Olivii Newton-John; rodzeństwo Davida i Friederikę Kempner; historyka i archiwistę Adolfa Warschauera. W Kępnie wreszcie działał dr Louis Levin, autor licznych prac dotyczących historii Żydów w Poznańskim⁶. Zaprezentowaliśmy oczywiście listę mocno okrojona, gdyż nie jest naszym zamiarem kompletne zestawienie – zainteresowanych zapraszamy do lektury. Naszą uwagę skupimy na rodzinie Kempnerów, jako że ich losy w wieku XIX związane są również z Praszka i Wieluniem. Przez dziesięciolecia związki między poszczególnymi członkami tej rodziny uległy osłabieniu. Zapewne w wieku XVIII część z nich wyprowadziła się z Kępna, dając tym samym początek linii związanej z Wieluniem i pobliskimi ośrodkami.

³ M. Laubert, *Eine Episode aus dem Schmugglerwesen unserer Provinz*, "Historische Monatsblätter" 1906, nr 12; S. Nawrocki, *Powiat ostrzeszowski dawniej i dziś*, Poznań 1967, s. 54–55; Z. Włodarczyk, „Świńska sprawa” czyli mało znany epizod z dziejów Kępna, „Tygodnik Kępiński” 2008, nr 14 (753).

⁴ *Żydzi w Wielkopolsce na przestrzeni dziejów*, pod red. J. Topolskiego i K. Modelskiego, Poznań 1999 [wydanie drugie]; S. Kemlein, *Żydzi w Wielkim Księstwie Poznańskim 1815–1848. Przeobrażenia w łonie żydostwa polskiego pod panowaniem pruskim*. Przekład opracował i posłowiem opatrzył: Krzysztof Makowski. Tłumaczyła: Zenona Choderny-Loew, Poznań 2001; K.A. Makowski, *Siła mitu. Żydzi w Poznańskim w dobie zaborów w piśmiennictwie historycznym*, Poznań 2004.

⁵ S. Kemlein, *Żydzi...*, s. 414–417. W Poznaniu zamieszkiwało w tym czasie 7691, natomiast w Kępnie 3189 żydowskich mieszkańców. W Lesznie, gdzie stanowili 34% ogółu było ich 3109.

⁶ Tą ciekawą, a zapomnianą postacią zajął się K.A. Makowski, *Louis Lewin – historyk poznańskich Żydów*, [w:] *Dzieje polityczne, kultura, biografistyka. Studia z historii XIX i XX wieku ofiarowane prof. Zbigniewowi Dworeckiemu* pod redakcją Lecha Trzeciakowskiego i Przemysława Matusika, Poznań 2002.

Jednym z najbardziej znanych krytyków teatralnych w Niemczech był piszący w końcu XIX i początku XX wieku Alfred Kerr. O jego znaczeniu świadczy fakt, że do dzisiaj wznawiane są zbiory jego artykułów – książki dostępne są na terenie całego niemieckiego obszaru językowego, zaś piszący o nim nie wahają się nazywać go królem krytyków.

Mało kto jednak wie, że rodzina Kerra (właściwe nazwisko Kempner) pochodziła z Wieluńskiego i tutaj też znana była ze swej wszechstronnej działalności gospodarczej. W Wieluniu bowiem (i nie tylko) działali liczni jej przedstawiciele. Do szczególnego znaczenia doszedł Joachim Kempner – dziadek krytyka. Aktywność ekonomiczna Joachima Kempnera sięga lat dziewięćdziesiątych XVIII w. Jakub Goldberg przypuszcza, że to on był właścicielem jedyne go dymu fabrycznego w Praszce, przedstawionego w wykazie Komisji Cywilno-Wojskowej z 1790 r.⁷ W początkach istnienia Królestwa Polskiego (1815 r.) dzierżawcą pieców w starostwie grabowskim był „starozakonny Pan (!) Joachim Kempner, kupiec i obywatel miasta Praszki”⁸. Jego zainteresowanie budziło również rolnictwo: w 1820 r. dzierżawił dobra Danków, które wykupił na własność po 6 latach od K. Ponińskiego⁹. W samej Praszce na polu gospodarczym zasłużyli się także inni przedstawiciele rodziny Kempnerów¹⁰. Był wreszcie Joachim Kempner, w źródłach występujący również jako Kępiński, zaangażowany w życie swojej wspólnoty wyznaniowej w Wieluniu¹¹.

To właśnie o swoim ojcu i dziadku pisał A. Kerr: „Ich bin zu Breslau in der Weihnacht 18.7, nicht lange nach zwölf Uhr, geboren, als Sohn des Weinhändlers Emanuel Kempner, der ursprünglich Maler hatte werden wollen; den aber seine patrizistischen, in der Städtchen Wielun an der oberschlesisch-polnischen Grenze sesshaften, von der Durchschnittseinwohnerschaft bewusst abgesonderten, recht wohlhabenden Eltern für den Kaufmannsberuf nach Berlin schickten”¹².

⁷ J. Goldberg, *Stosunki agrarne w miastach ziemi wieluńskiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, Łódź 1960, s. 103.

⁸ W. Kula, *Wielki piec w ziemi wieluńskiej 1792–1795*, [w:] *Szkice o manufakturach w Polsce XVIII wieku*, cz. 3 1780–1795, Warszawa 1956, s. 564.

⁹ *Materiały do dziejów uprzemysłowienia Królestwa Polskiego. Raporty prezesów Komisji Województwa Kaliskiego z lat 1823–1832*. Opracowanie: Kazimierz Badziak, Krzysztof Woźniak, Łódź 1998, s. 34–35.

¹⁰ Z. Szczerbik, *Spoleczność żydowska w życiu przedwojennej Praszki*, [w:] *Rzeka, która łączy... Historia lokalna powiatu oleskiego*, Olesno–Gliwice 2003, s. 86–87.

¹¹ Z. Włodarczyk, *Kontrowersje wokół budowy synagogi w Wieluniu*, „Rocznik Łódzki” 2008, t. 55, s. 147–155.

¹² J. Chapiro, *Für Alfred Kerr. Ein Buch der Freundschaft*, Berlin 1928, s. 162. O znaczeniu Kerra świadczy nie tyle fakt wydania książki, lecz lista osób, które napisały na jego temat: Tristan Bernard, Edouard Daladier, Gerhart Hauptmann, Paul Loebe, Arthur Schnitzler, Bernard Shaw, Ernst Toller i wielu innych prominentnych przedstawicieli europejskiej kultury.

Z autobiograficznego szkicu Kerra dowiadujemy się o jego polskich krewnych zamieszkujących w okolicach Kluczborka, uwiecznił on odwiedziny u nich. Pewne fakty wskazują na to, że Kerr znał język polski¹³.

Warto przy okazji lektury pracy kępińskich regionalistów wspomnieć o tej barwnej postaci. Zwłaszcza, że w jego dotychczasowych biografiach pomija się szczegóły związane z postacią jego dziadka, którego osoba na trwałe zapisała się w dziejach ziemi wieluńskiej.

---

¹³ J. Koprowski, *Zwyczajnie i po prostu*, Warszawa 1985, s. 73–77.